

Kyllähän ne jo kaiken tietää - Seksuaalikasvatusta(ko) yläkouluikäisille?

Kirjoittajat: Mira Mäkinen, Maria Peltola & Pauliina Sääksjärvi

Johdanto

Koulu yhdistää kaikkia nuoria, ja sillä on siksi erityisen keskeinen rooli seksuaalikasvatuksessa (Taavetti 2015, 80). Suomen kouluissa annettava seksuaalikasvatus on kokenut monia vaiheita. 1950-luvulla syntyneiden sukupolvi on ensimmäinen ikäluokka, jolle on koulussa annettu seksuaalikasvatusta. Opetuksen määrä ja laatu ovat eri vuosikymmeninä vaihdelleet suuresti. Erityisesti 1980-luvun loppupuolelta 1990-luvun alkuun tultaessa yläkouluikäisten nuorten seksuaalikasvatukseen kouluissa panostettiin ja se näkyikin nuorten tiedon tason kasvuna. (Kontula & Meriläinen 2007, 9-23.)

1990-luvun loppupuoliskolla seksuaalikasvatuksen koulukohtaiset erot alkoivat lisääntyä, sillä 1990-luvun aikana seksuaalikasvatusta alettiin integroida muihin oppiaineisiin ja lisäksi kunnat sekä koulut pääsivät 1994 alkaen itse laatimaan omat koulukohtaiset opetussuunnitelmansa. Näin ollen seksuaalikasvatus jäi pitkälti eri aineiden opettajien oman kiinnostuksen ja motivoituneisuuden varaan. Tilannetta hankaloitti vielä se, että liikunnan ja kotitalouden tunteja vähennettiin. Näiden oppiaineiden lomassa oli totuttu antamaan terveyskasvatusta (liikunta) ja perhekasvatusta (kotitalous). Terveys- ja perhekasvatuksen aihekokonaisuudet muuttuivat pakollisista vapaaehtoisiksi. Terveys- ja perhekasvatuksen vähentyessä, siirtyi seksuaalikasvatus osaksi biologian opintoja. (Kontula & Meriläinen 2007, 9-23.)

Koska seksuaalikasvatuksesta ei ollut nimettynä vastuussa yksikään oppiaine eikä yksilöity opettaja, johti tilanne 1990-luvun lopulla siihen, että yläkouluissa annettun seksuaalikasvatuksen määrä väheni, muuttui hyvin vaatimattomaksi tai loppui osin jopa kokonaan. Kouluterveyskyselyn tulosten pohjalta voitiin todeta, että puolessa yläkouluista seksuaalikasvatus oli vähentynyt 1990-luvun puolivälistä 1990-lopulle tultaessa ja kaksikymmentä prosenttia yläkoululaisista jäi täysin ilman seksuaalikasvatusta. Tämä johti nuorten seksuaalitietojen heikentymiseen. (Kontula & Meriläinen 2007, 9-23.)

Onneksi tilanteeseen havahduttiin ja vuoden 2004 valtakunnallinen opetussuunnitelma toi yläkouluun revanssin omalle erilliselle oppiaineelleen nimeltään terveystieto, jonka yhtenä isona aihekokonaisuutena on seksuaalikasvatus laajasti määritellyine aiheisältöineen. Tässä artikkelissa tulemme ensin käsittelemään yläkouluikäisten seksuaalikasvatusta sekä, mitä sen käytännössä tulisi olla ja, miten sitä voisi toteuttaa. Tämän jälkeen tarkastelemme vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksia yläkoululaisten kohdalla seksuaalikasvatuksen näkökulmasta. Sitten viemme seksuaalikasvatuksen terveystiedonluokan ulkopuolelle ja pohdimme, miten seksuaalikasvatuksen tulisi näkyä muualla koulun käytävillä, luokahuoneissa sekä piha-alueilla. Kodilla on suurin vastuu lasten ja nuorten kasvatuksesta ja hyvinvoinnista, näin myös seksuaalikasvatuksen kohdalla. Lopuksi käsittelemmekin kodin ja koulun yhteistyötä seksuaalikasvatuksen osalta.

Yläkouluikäisten seksuaalikasvatus

Nuorilla on oikeus saada seksuaalioikeuksiaan kunnioittavaa seksuaalikasvatusta, joka perustuu tutkittuun tietoon. Kasvatus tulee toteuttaa tavalla, joka huomioi kohderyhmän eli tässä tapauksessa nuoret, heidän kulttuurinsa, ympäristönsä sekä arvo- ja ajatusmaailmansa. Tietoa tulee tarjota tavalla, jonka nuoret ymmärtävät kehitysvaiheeseensa sopivissa määrin. Kasvattajien tärkeimpiä tehtäviä on suojella ja tukea nuorten kasvua omanlaisikseen. (Bildjuschkin 2019; Kallio, 2012, 80, 184; Suvivuo 2013; Väestöliitto 2019.)

Yläkouluikäinen nuori kohtaa tässä elämänvaiheessa paljon muutoksia kehossaan, joiden perässä pysyminen on oma haasteensa ja aiheuttaa helposti hämmennystä nuoren mielessä. Seksuaalisuus alkaa hahmottumaan henkilökohtaiseksi ja intiimiksi asiaksi samalla kun keho muuttuu lapsen kehosta kohti aikuisen kehoa. (Kallio, 2012, 12, 29; Harris, 2011, 9.) Seksuaalikasvatuksessa tulisi käydä läpi seksuaalinen kehitys, seksuaalisuuden ja seksuaaliterveyden eri osa-alueet, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus sekä monikulttuurisuus seksuaalioikeuksia unohtamatta (Santalahti, 2018).

Seksuaalioikeuksiin kuuluvat oikeus omaan kehoon, seksuaalisuuteen, asialliseen tietoon, seksuaaliseen nautintoon, omaan ainutlaatuisuuteensa sekä sen näyttämiseen ja yksityisyyteen, seksuaaliterveyden palveluihin sekä oikeus vaikuttaa. Asiallinen tieto auttaa nuoria tekemään itseään ja seksuaalisuuttaan koskevia päätöksiä rikkomatta muiden ihmisten koskemattomuutta tai oikeuksia. Näiden oikeuksien avulla nuori oppii ymmärtämään, ettei oman kehonsa kanssa tarvitse tehdä mitään, mitä ei itse halua sekä sen, että jokainen yksilö on tasavertainen muiden kanssa. (Kallio, 2012, 68, 80, 106; Väestöliitto 2019.)

Sekä Suvivuo (2013) että Kallio (2012, 17, 23, 177) korostavat sitä, että nuorten seksuaalikasvatuksen tulisi olla positiivista korostaen seksuaalisuudesta iloitsemista ja nauttimista. Nuorten tulisi oppia hyväksymään itsensä sellaisena kuin on, arvostaa itseään kokonaisuutena sekä löytää itsestään vahvuuksia ja hyviä puolia. Keskustelua tulisi käydä useammasta eri näkökulmasta, jolloin myös moninaisuus tulisi huomioitua ja nuorille muodostuisi kokemus siitä, että erilaisuuskin on hyväksyttyä. Tähän liittyy myös keskustelu pornosta. Sen tuomat suorituspainet ja luonne seksin kuvaajana tekniikkana sekä tekoina. On tärkeää saada nuoret ymmärtämään, että pornossa keskitytään näyttämään hyvältä eikä sillä ole paljoakaan tekemistä tosielämän aikuisten seksielämän ja nautinnon kanssa. (Kallio, 2012, 176-179; Santalahti, 2018.) Toisaalta tutkimuksissa on yleisesti keskitytty hyvin vähän nuorten omiin kokemuksiin ja korostettu enemmän asiantuntijoiden mielipiteitä nuorten kehityksestä. Esimerkiksi pornografian yhteydessä, nuoret eivät välttämättä koe sen aiheuttavan heille suoraan ongelmia, vaan ongelmiksi koetaan ympäristön ja median luoma pelko ja häpeä. (Spišák 2015, 8.)

Internet on monelle nuorelle keskeisin tiedonlähde. Näin on myös seksuaalisuuden ja seksuaalisuuteen liittyvän tiedonhalun kohdalla. Sieltä löytyy useita verkkosivustoja, jotka tarjoavat ajankohtaista ja paikkansa pitävää tietoa, mutta nuoret tarvitsevat ohjausta ja myös kontrollointia sitä etsiessään. Tämä on kasvattajien tehtävä. On tärkeää opettaa nuorille medialukutaitoa ja -kriittisyyttä kohtaamansa informaatiotulvaa käsitellessä. Tähän nivoutuu myös turvallinen käyttäytyminen internetissä. Sen opettaminen, kuinka paljon ja mitä tietoa on turvallista jakaa itsestään sekä toisaalta se, etteivät kaikki ole sitä, mitä sanovat olevansa. (Harris, 2011, 83-87; Santalahti, 2018; Suvivuo 2013.)

Yksi koulussa tapahtuvan seksuaalikasvatuksen merkittävistä tehtävistä tulee olla seksuaalisuuteen liittyvien turvataitojen opettaminen nuorille. Turvataidoilla tarkoitetaan voimavaroja antavia taitoja (esimerkiksi taito tuntea ja arvostaa itseään, tunnistaa omia tarpeitaan ja taito hakea apua) ja itsesuojeluun liittyviä taitoja (taito tunnistaa häirinnän merkkejä, ennakoida ja välttää uhkaavia tilanteita, asettaa omat rajansa ja puolustaa koskemattomuuttaan sekä taito kunnioittaa toisen rajoja). (Aaltonen 2012, 11-17.)

Omien rajojen asettamisen ja puolustamisen taito sekä häirinnän tunnistaminen ja sen puheeksi ottaminen ovat saaneet viime vuosina uuden näkökulman Me Too -kampanja ja grooming-ilmion myötä. Me Too – kampanja on lokakuussa 2017 käynnistynyt maailmanlaajuinen sosiaalisen median kampanja, joka kehottaa naisia jakamaan sosiaalisessa mediassa kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä. Grooming puolestaan tarkoittaa aikuisen tutustumista nuoreen esimerkiksi internetin välityksellä tarkoituksenaan saada myöhemmin suhteesta itselleen seksuaalista mielihyvää ja nautintoa (Väestöliitto 2019a, seksuaalisuuden sanakirja.)

Jos nuoren on tärkeää tunnistaa häneen kohdistuvat häirintäyritykset niin aivan yhtä tärkeää on, että murrosikäinen nuori tunnistaa myös omaan seksuaali-identiteettinsä kehitykseen mahdollisesti liittyvät varjoiset puolet. Viittaamme tässä Jussi Nissisen esitelmään Lapsikohteinen seksuaalisuus ilmiönä. Tunnistaminen ja kohtaaminen (2019), jossa Nissinen kertoo, että huomattava osa ihmisistä tunnistaa oman lapsikohtaisen suuntautumisen 18 ikävuoteen mennessä. Tämä luo kouluille haastavan tehtävän siitä, miten lapsikohteista suuntautumista voitaisiin käsitellä seksuaalikasvatuksessa niin, että nuori uskaltautuisi puhumaan siitä esimerkiksi kouluterveydenhuollossa. Mahdollisimman varhaisen avun saaminen voisi merkittävästi auttaa kyseisen nuoren elämänhallintaa ja ehkäistä lapsikohteisia seksuaalirikoksia.

Lapsikohtaisen seksuaalisuuden myönteinen hallinta edellyttää pedofiilisten tunteiden integroimista osaksi sellaista minäkuva, joka kunnioittaa lapsen oikeutta seksuaaliseen koskemattomuuteen. Tähän liittyy esimerkiksi fantasian ja todellisuuden tunnistamisen ero. (Nissinen, esitelmä 15.3.2019.) Turvallisen avoimen keskusteluilmapiirin luominen koulussa ja seksuaalikasvatustunneilla voi osaltaan auttaa nuoren tasapainoisen seksuaalisen minäkuvan rakentumisessa. Myös koulussa tai koulun kautta tarjottu riittävä psyykinen ja sosiaalinen tuki voivat auttaa nuorta tulemaan toimeen oman lapsikohtaisen seksuaalisen suuntautumisen kanssa lapsia seksuaalisesti loukkaamatta (Nissinen, esitelmä 15.3.2019.)

Käsiteltäessä pornoa, median välittämää kuvaa seksuaalisuudesta sekä internetistä löytyvää tietoa ja harjoiteltaessa mediakriittisyyttä nuorten kanssa, on hyvä tuoda esiin myös seksuaalisuuden moninaisuus. Media tarjoaa hyvin kapean ulkonäköihanteen sekä hyvin rajoittuneen tavan ilmaista naiseutta ja miehuutta. Vaikka niiden epätodellisuus tiedostetaan, tapahtuu vertailua siltikin tahtomattaan. (Kallio, 2012, 14.) Tässä kohdin korostuu seksuaalikasvatuksen merkitys moninaisuuden esiintuojana. Ihmiset ovat erilaisia yksilöitä ja jokainen ilmentää omaa seksuaalisuuttaan omalla yksilöllisellä tavallaan. Siihen nuoret tarvitsevat tukea myös terveystiedon tuntien ulkopuolella, jota käsitellään enemmän artikkelin jäljempässä osassa.

Mitä seksuaalikasvatus sitten voi käytännössä olla? Miten lähteä toteuttamaan sitä yläkouluikäisten nuorten kanssa? Tapoja on yhtä monta kuin on kasvattajaakin. Seksuaalikasvatuksen tulisi olla luontevaa ja kasvattajan tiedostaa oma suhteensa seksuaalisuuteen ja sukupuoleen sekä tarvittaessa hankkia lisätietoa ja koulutusta. Kasvatuksen tulisi pyrkiä nuorten osallistamiseen ja osallistamiseen. Tämä toteutuu parhaiten vuorovaikutteisia menetelmiä hyödyntämällä: keskustellaan yhdessä nuoria askarruttavista

asioista, muovataan tunnin kulkua nuorissa heräävien kysymysten mukaan. Yleisesti sekaryhmät ovat toimivin tapa toteuttaa seksuaalikasvatusta, mutta mahdollisuuksien mukaan pienemmät ja sukupuolen mukaan jaotellut ryhmät palvelevat seksuaalikasvatuksen tavoitteita toisinaan isoa ryhmää paremmin. (Santalahti, 2018; Suvivuo 2013.)

Kallio (2012, 24, 35, 44, 47) kehottaa opettamaan nuoria solmimaan sopu itsensä kanssa. Nuoret tarvitsevat paitsi tilastotietoa myös vastauksia kysymyksiinsä ja apua tunnetaitojen harjoitteluun. Seksuaalisuus on ennen kaikkea tunteita, jotka ohjaavat ja auttavat ihmistä sekä kertovat, miten ja milloin kohdata itsensä ja toinen ihminen. On tärkeää oppia myös tunteiden maailmasta enemmän, niiden tuntemisesta, säätelystä sekä ilmaisusta. Konkreettista materiaalia seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tueksi löytyy muun muassa Väestöliitolta, Terveyden- ja hyvinvoinninlaitokselta sekä Setalta muutamia mainitaksemme. Lisäksi Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto on yhdessä Saksan liittovaltion terveyskasvatuskeskuksen kanssa luonut standardit seksuaalikasvatukselle Euroopassa, joita hyödyntää seksuaalikasvatusta suunnitellussa.

Seuraavassa luvussa käsittelemme vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksia seksuaalikasvatuksen näkökulmasta, miten tuloksissa näkyy nuorten saama seksuaalikasvatus sekä, mihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota suunniteltaessa yläkouluikäisten nuorten seksuaalikasvatusta.

Kouluterveyskyselyn kertomaa

Kouluterveyskysely on valtakunnallinen, kahden vuoden välein toteutettava kysely, jonka toteutuksesta vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Yläkouluikäisistä tutkimukseen osallistuvat Suomen kaikki 8. ja 9. vuosiluokan oppilaat. Kysely antaa monipuolisesti ja laajasti tietoa suomalaisnuorten terveydestä, hyvinvoinnista, opiskelusta, terveyspalveluista ja elinolosuhteista. Kouluterveyskyselyn tuloksia on mahdollista käyttää apuna muun muassa kohdennettaessa seksuaalikasvatusta ja sen aiheisältöjä.

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn tuloksista käy ilmi, että peruskoulun 8. ja 9. vuosiluokan oppilaat kokevat omaavansa riittävät tiedot ihmiskehosta (v. 2019; 5,7% koki tarvitsevansa enemmän tietoa), raskaaksi tulon mahdollisuuksista (v. 2019; 5,3% koki tarvitsevansa enemmän tietoa) ja seksitaudeista (v. 2019; 9,5% koki tarvitsevansa enemmän tietoa) (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019).

Sen sijaan kahden viimeisen (v.2017 ja v. 2019) Kouluterveyskyselyn tulokset kertovat, että erityisesti tyttöjen kokema seksuaalinen häirintä kuluneen vuoden aikana niin koulussa, julkisissa tiloissa, puhelimessa kuin internetissäkin on lisääntynyt. Lisäystä on tapahtunut jokaisessa kategoriassa ja lisäys on ollut 0,8 ja 9,2 prosentin välillä. Eniten häirintä on tyttöjen kokemuksen mukaan lisääntynyt puhelimessa ja internetissä. Häirintää kokeneiden määrä on noussut 17,6 %:sta 26,8 %:iin. Poikien osalta merkittävää lisäystä ei ollut tapahtunut, vaan ennemminkin päinvastoin; jo valmiiksi tyttöjä pienemmät kokemusprosentit (3,0-6,5%) olivat entisestään laskeneet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019.)

Yllä kerrottujen tulosten pohjalta näyttää siltä, että terveystiedon tunneilla annettu seksuaalikasvatus on osaltaan onnistunut tiedonlisästehtävässään (ihmiskeho, seksitaudit, raskaus) ja tätä hyvää työtä kannattaa edelleen jatkaa. Puolestaan häirintäkokemusten määrän lisääntyminen tytöillä kertoo tarpeesta ottaa aihe tarkempaan käsittelyyn koulussa (ennaltaehkäisy, tunnistaminen, toiminta häirintätilanteessa, rohkaiseminen nuoria kertomaan asiasta sekä avun ja tuen saanti). Yksi syy häirintäkokemusten prosentuaalisessa

lisääntymisessä voi olla myös Me Too -kampanja. Seksuaalisesta häirinnästä on julkisuuden myötä tullut tunnistettavampaa. Oli kuinka tahansa, niin aiheen käsittelyä seksuaalikasvatuksessa tulee lisätä. Erityisen tärkeää olisi saada nuoret rohkeasti kertomaan kokemastaan häirinnästä, sillä pojista vain 20,7% ja työtöistä 27% oli puhunut kokemastaan häirinnästä tai väkivallasta luottamalleen aikuiselle (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019.)

Seksuaalikasvatusta terveystiedon luokan ulkopuolella

Seksuaalikasvatus ei saisi jäädä vain terveystiedon oppitunneilla tapahtuvaksi, vaan sen tulisi olla luonnollinen osa koko kouluuyhteisöä jokaisena koulupäivänä. Tämä tarkoittaa suvaitsevan ja avoimen ilmapiirin luomista ja seksuaalisuuden sekä sukupuolen moninaisuuden hyväksymistä ihan arkisissa tilanteissa (käytännössä esimerkiksi sukupuolen moninaisuuden huomioivia WC- ja pukeutumistiloja tulisi olla tarjolla). Koulu saattaa myös olla nuorelle paikka, jossa on vapaus olla enemmän oma itsensä kuin kotona. (Taivaloja, 2016, 14, Muu, mikä -hanke, 6-7.)

Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan sukupuolinormia, jossa on kaksi sukupuolta - mies ja nainen, jotka ovat toistensa vastakohtia ja joilla on omat ominaispiirteensä. Koettu sukupuoli voi kuitenkin erota biologisesta, syntymässä määrätystä sukupuolesta eikä se ole sama kuin seksuaalinen suuntautuminen. (Taavetti 2015, 22; Taivaloja 2016, 11.) Jotta näistä normeista ei tulisi kouluympäristössä pysyviä, usein toisia ulossulkevia ja syrjiviä, tulisi kouluissa kiinnittää huomiota normitietoiseen opetukseen. Normitietoisella opetuksella pyritään tietoisesti tunnistamaan näitä normeja, tiedostamaan näiden haitalliset vaikutukset sekä muuttamaan niitä. Haasteelliseksi tämän tekee se, että ne ovat usein näkymättömiä ihmisille, jotka näihin normeihin sopivat. (Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus, 2016, 14.)

Kansainvälisten tutkimusten mukaan nuori on suuremmassa riskissä joutua fyysisen tai psyykkisen väkivallan sekä kiusaamisen kohteeksi, jos hänen käyttäytymisensä poikkeaa näistä normeista, kuin silloin jos nuoren käytös mukaillee näitä stereotyyppioita (Goldbach, Kattari, Klemmer, Rice & Rusow 2019, 3-6). UNESCO:n Behind the numbers -selvityksen (2019) mukaan kiusaamisen kokemukset ovat ylipäättään lisääntyneet Suomessa vuodesta 2002 vuoteen 2014. Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan 24 prosenttia yläkouluikäisistä koki syrjivää kiusaamista, joka kohdistui sukupuoleen, ulkonäköön, ihonväriin, kieleen, vammaisuuteen, perheeseen tai uskontoon. Luku nousi yli 40 prosenttiin kun huomioitiin vain kodinulkopuolelle sijoitetut, toimintarajoitteiset sekä ulkomailla syntyneet nuoret. (Kouluterveyskysely 2017: Oppilaat voivat paremmin peruskoulun alaluokilla kuin yläluokilla.)

Seksuaalikasvatuksen rooli on tukea avoimuutta ja tasavertaisuutta, sekä ottaa huomioon jokaisen yksilölliset oikeudet ja kokemukset, joka tukee niin sateenkaarevia, kuin cis-nuoriakin. Tarkat rajat ja roolit saattavat aiheuttaa ahdistusta, ja nuori saattaa joutua kokemaan ulossulkemista useammasta yhteisöstä, koska ei sovi sille asetettuihin määritelmiin. Puhutaan myös sateenkaarinormatiivisuudesta, jossa esimerkiksi oletetaan kaikkien transsukupuolisten identifioituvan myös johonkin seksuaalisen suuntautumisen vähemmistöön. (Atteberry-Ash, Kattari, Kattari, Klemmer, Rusow & Walls 2019, 10; Goldbach ym. 2019, 6; Taivaloja 2016, 11.)

Kuten Setan julkaisemassa Opitaan yhdessä, Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus - oppaassa (2016, 12-18) kerrotaan, useat tutkimukset ovat osoittaneet, että silloin kun koulussa huomioidaan seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus

arkipäivän tilanteissa (esim. oppitunneilla) ja kaikissa oppiaineissa, tulee asiasta arkipäiväinen asia myös oppilaille. Tämä puolestaan lisää nuorten kokemaa turvallisuuden tunnetta koulussa ja on omiaan ehkäisemään kiusaamista ja häirintää. Asioiden arkipäiväistymisen myötä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemaa pelkoa ja häpeää vähenevät, eivätkä vääristyneet käsitykset ja mielikuvat pääse juurtumaan (Taivaloja 2016, 12).

Oppilaiden turvallisuuden tunnetta ja kouluviihtyvyyttä lisätäkseen, koulun henkilökunnan tulee järjestelmällisesti puuttua epäasialliseen kielenkäyttöön (loukkaavaan, halventavaan ja mitätöivään). Asiaton kielenkäyttö paitsi loukkaa sen kohteeksi joutuvaa myös lisää turvattomuuden tunnetta kaikissa oppilaissa. Opettajalta ei kuitenkaan riitä, että hän vain kieltää kyseisen puheen, hänen tulee myös pysähtyä kertomaan ja keskustelemaan nuorten kanssa, miksi kyseiset ilmaukset (esimerkiksi homottelu tai transu-sanan käyttö) eivät ole hyväksyttävää käytöstä. (Taivaloja, 2016, 17 ja Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus, 2016, 12.) Opiskelijahuollolla on myös oma merkityksensä turvallisuuden tunteen ja viihtyvyyden lisäämisessä opiskelijoiden keskuudessa. Vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä noin kolmannes kyselyyn vastanneista oppilaista ja opiskelijoista oli kokemuksensa mukaan tarvinnut enemmän koulukuraattorin – ja psykologin tukea. (Kouluterveyskysely 2017: Oppilaat voivat paremmin peruskoulun alaluokilla kuin yläluokilla.)

Uuden perusopetuksen opetussuunnitelman (2016) myötä oppilaiden rooli koulussa aktiivisina toimijoina on lisääntynyt. Koulu voisi helposti ja pienellä vaivalla huomioida lukuvuoden vuosikellossa esimerkiksi erilaiset teemapäivät ja kampanjat (esimerkiksi 17.5. on homo-, bi- ja transfobian vastainen päivä ja transtietoisuuden viikkoa vietetään Suomessa marraskuun kolmannen viikon tienoilla). Oppilaiden valmistamat aamunavaukset, aiheisiin liittyvien dokumenttien katselu tai kirjallisuuteen tutustuminen olisivat helposti toteutettavissa olevia tapoja nostaa teemapäivät näkyville koulun arkeen. (Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus, 2016, 17-18.)

Yhdenvertaisuus ja moninaisuus tulee näkyä koulussa kokonaisvaltaisesti. Se tulee huomioida niin koulun psyykkisessä, fyysisessä kuin sosiaalisessa oppimisympäristössä. Psyykkisellä ympäristöllä tarkoitetaan muun muassa koulussa vallitsevaa tunnelmaa, viihtyvyyttä ja oppilaiden sekä henkilökunnan kokemaa turvallisuuden tunnetta. Fyysisellä ympäristöllä tarkoitetaan esimerkiksi koulun tiloja, oppimateriaaleja ja välituntialueita. Sosiaalinen ympäristö muodostuu henkilökunnan ja oppilaiden vuorovaikutussuhteista sekä siitä että koulussa on mukaan ottava ja kaikille avoin ilmapiiri. (Taivaloja, 2016, 11-15.)

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö

Vaikka koulussa annettava seksuaalikasvatus kattaa merkittävän osan nuoreen kohdistuvasta seksuaalikasvatuksesta, kodin rooli on kuitenkin hyvin merkittävä. Kotikasvatuksessa seksuaalikasvatus alkaa jo ennen kouluikää. Vanhempien omat arvot ja asenteet vaikuttavat siihen, minkälaisen kuvan kasvava lapsi ja nuori saa seksuaalisuudesta. Vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi perheen suhde alastomuuteen, kosketukseen, siveyteen ja yksityisyyteen. Vanhempien olisi tärkeää tiedostaa oma suhteensa seksuaalisuuteen jo lasta hankittaessa, ja keskustelu lapsen kanssa pitäisi aloittaa jo paljon ennen teini-ikää, eikä odottaa sitä, että nuori itse kysyy. (Hirsch, Santelli & Shtarkshall, 2007, 116-119; Bildjuschkin, 2019; Seksuaalisuudesta puhuminen nuorelle, 2019)

Jos nuorella on kokemus siitä, että vanhemmalla on asianmukaista tietoa seksuaalisuudesta, on todennäköisempää, että nuori tulee keskustelemaan siitä oma-aloitteisesti (Turnbull, 2012, 41). Tämä vaatii vanhemmilta aktiivisuutta omassa tiedonhankinnassa, sekä avoimuutta ja kiinnostusta nuoren maailmasta. Tutkimusten mukaan aito nuoren asioista, kuten musiikkimausta tai kaverisuhteista välittäminen vähentää myös seksuaalista riskikäyttäytymistä. Kun vanhempi on lähellä nuorta, on tämän myös helpompi huomata nuoren käytöksessä muutokset, jotka saattavat viestiä nuoren hädästä. (Hirsch ym. 2007, 116-119; Bildjuschkin, 2019)

Nuoren kanssa voi kuitenkin olla vaikeaa lähteä puhumaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, varsinkin jos nuori itse kokee, ettei halua puhua niistä vanhemman kanssa. Tällöin saattaa helpottaa, jos vanhemmalla on tietoa, milloin koulussa käsitellään seksuaalisuuteen liittyviä teemoja. Vanhempi voi kysyä nuorelta, mitä koulussa on puhuttu, ja täydentää tietoa tarvittaessa. (Hirsch ym. 2007, 116-119; Turnbull, 2012, 43)

MLL:n "Seksuaalisuudesta puhuminen nuorelle" (2019) oppaassa listataan keinoja, joiden avulla vanhempi voi alkaa tuomaan nuorelle olennaisia seksuaalisuuden teemoja arkeen niin, että nuoren on helpompi lähteä puhumaan niistä. Nuorelle olisi tärkeää puhua esimerkiksi murrosikään liittyvistä kehon muutoksista, kuten kuukautisista ja siemensyöksyistä jo ennen murrosikää, jotta ne eivät olisi järkyttäviä tai pelottavia tapahtuessaan. Tutkimusten mukaan suurin osa vanhemmista pitää koulun seksuaalikasvatusta tärkeänä, erityisesti tiedonsaannin kannalta, mutta sekä kasvattajilla, että vanhemmilla on epätietoisuutta siitä, mikä rooli kummallakin seksuaalikasvatuksessa on (Sormunen, Tossavainen & Turunen, 2012, 245).

Pohdinta

Artikkelimme aiheena oli yläkouluikäisten seksuaalikasvatus. Keskityimme lähinnä koulumaailmaan käsitellessämme aihetta, koska se on lähimpänä omaa viitekehystämme. Tästä huolimatta aihe koskettaa monia muitakin aloja ja alueita nuorten maailmassa, kuten harrastustoiminta ja muu vapaa-ajan toiminta esimerkiksi nuorisotalot sekä tietysti lastensuojelun puoli, sillä osa nuorista on sijoitettuna myös kodin ulkopuolelle ja seksuaalisuutta koskevat asiat nousevat esiin myös näissä nuorille keskeisissä ympäristöissä. Mielestämme artikkelissa käsittelemämme asiat ovat sovellettavissa myös muihin viitekehyksiin koulun lisäksi.

Yläkouluikäisten nuorten seksuaalikasvatus on pitkälti keskustelua, vuorovaikutusta nuorten kanssa, vastaamista heidän kysymyksiinsä ja yhdessä heitä askarruttavien asioiden pohtimista. Jokainen voi oppia omasta ja muiden seksuaalisuudesta vuorovaikutuksessa toisten kanssa, joten on tärkeää, että vuorovaikutusta tapahtuu ja sosiaalisia taitoja harjoitellaan sekä nuorten kesken (esimerkiksi luokassa tapahtuvien väittelytehtävien avulla) että aikuisten ja nuorten välillä. Samalla heille tulisi tarjota tutkittua ja paikkansa pitävää tietoa, opastaa nuoria vastuulliseen toimintaan omaa ja muiden seksuaalisuutta koskien ja kunnioittaen sekä huolehtimaan seksuaaliterveydestään.

Seksuaalikasvatukseen olisi hyvä sisältyä myös tunnetaitojen opettelua, sillä nuoruus on ajanjakso, jolloin yksilö kohtaa ja kokee suuria muutoksia niin kehossaan kuin tunnetasollakin. Nuorta voi myös muistuttaa tutustumisesta omaan muuttuvaan kehoon, ja kehottaa pohtimaan sitä, minkälaiset asiat tuntuvat hyvältä. Nämä muutokset voivat tuntua

hämmentäviltä ja herättää monia, joskus jopa ristiriitaisia tunteita. Nuori tarvitsee apua ja tukea näiden käsittelyyn, vahvistuksen sille, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja kuuluvat asiaan, ovat niin sanotusti normaaleja. Lisäksi olisi tärkeää, että nuori oppii stressin ja ahdistuksen hallintakeinoja. Nuoren tulee myös saada nimet niin hyvälle kuin hankalille tunteillekin ja paikan purkaa niitä turvallisesti.

Koulussa tapahtuvan seksuaalikasvatuksen parantamiseksi on merkityksellistä, että terveystiedon opettajien ja oppilaiden lisäksi koko koulun henkilökunnan tietoisuutta lisätään sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Nuorten kanssa työskenteleviä aikuisia täytyy herätellä tutkimaan omia arvojaan ja asenteitaan ja kiinnittämään huomiota siihen, miten ne näkyvät käytännössä, usein tiedostamatta. Lisäksi tietoa tarvitaan siitä, millaisilla keinoilla yhdenvertaisuus saadaan luonnolliseksi ja näkyväksi osaksi koulun arkea. Ei pelkästään kunkin oppiaineen tunneilla vaan koko kouluyhteisössä. Koulutusta ja asenteiden tarkistamista tarvitaan koulun fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön kehittämisessä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden näkökulmasta avoimempaan suuntaan. Tätä kehitystä voidaan tukea esimerkiksi käyttämällä kokemusasiantuntijoita.

Tuoreimpien Kouluterveyskyselyjen tulokset kertovat erityisesti tyttöjen kokeman seksuaalisen häirinnän lisääntymisestä. Tämä tulee huomioida myös yläkouluikäisten seksuaalikasvatuksessa ottamalla tarkempaan käsittelyyn seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisy, sen tunnistaminen, toiminta häirintätilanteessa, asioista kertomisen tärkeys ja siihen rohkaisu sekä avun ja tuen saanti.

Koulussa tehtävän seksuaalikasvatuksen tukena tulisi myös olla kotona tapahtuva seksuaalikasvatus. Kuten tekstissä mainitsimme, nuori tulee todennäköisemmin puhumaan vanhemmilleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, jos kokee vanhemmalla olevan tietoa niistä. Tosiasia on kuitenkin se, että vanhemmat eivät kaikki ole välttämättä itse saaneet sellaista opetusta, jonka perusteella he kokisivat olevansa valmiita antamaan sitä lapselleen. Tarvittaisiin siis myös koulussa nuorille annettavan seksuaalikasvatuksen lisäksi vanhemmille kohdennettua seksuaalineuvontaa ja -kasvatusta. Vanhemmilla pitäisi myös olla tietoa siitä, minkälaisia asioita koulussa käsitellään, jotta heillä olisi paremmat mahdollisuudet hankkia itselleen lisää tietoa ja avata keskustelua seksuaalisuudesta kotona. Tämän lisäksi vanhemmat ovat paras tiedonlähde nuorille heidän omaan henkilökohtaiseen kehitykseensä liittyvissä asioissa sillä tavallisesti kehon fyysiset muutokset jäljittelevät samaa kaavaa kuin vanhempansa.

Lähteet

Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere; Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Atteberry-Ash, B., Kattari, L., Kattari, S., Klemmer, C., Rusow, A. & Walls, N. 2019. Missing from the Conversation: Sexual Risk Factors Across Young People by Gender Identity and Sexual Orientation, International Journal of Sexual Health.

Behind the numbers: ending school violence and bullying. UNESCO. 2019. Viitattu 21.10.2019. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483>

Bildjuschkin K. 2019. Lasten ja nuorten seksuaalikasvatus vanhemmuuden näkökulmasta, Lääkärikirja Duodecim 14.8.2019. Viitattu 17.10.2019. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00956&p_hakusana=seksuaalisuus#s1

Harris, R. 2011. Nyt puhutaan seksistä. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.

Hirsch, J., Santelli, J. & Shtarkshall, R. 2007. Sex Education and Sexual Socialization: Roles for Educators and Parents. Perspectives on Sexual and Reproductive Health. Volume 39, Issue 2.

Goldbach, J., Kattari, S., Klemmer, C., Rice, E. & Rusow, J. 2019. Socially Assigned Gender Nonconformity and School Violence Experience Among Transgender and Cisgender Adolescents, Journal of Interpersonal Violence 1-23.

Kallio, M. 2012. Sopivasti ihana. Helsinki: WSOY.

Kontula O. & Meriläinen H. 2007. Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa, Katsauksia E26/2007. Väestötutkimuslaitos. Väestöliitto.

Kouluterveyskysely 2017: Oppilaat voivat paremmin peruskoulun alaluokilla kuin yläluokilla. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 14.9.2017. Viitattu 25.10.2019. <https://thl.fi/fi/-/kouluterveyskysely-2017-oppilaat-voivat-paremmiin-peruskoulun-alaluokilla-kuin-ylaluokilla>

Muu, Mikä? Sukupuolivähemmistönuorten visio 2020. 2016. Uudistettu painos. Viitattu 21.10.2019. https://www.dropbox.com/s/v0ghdfjmupaf9ab/Muumika_2016_pdf.pdf?dl=0

Nissinen, J. 2019. Lapsikohteinen seksuaalisuus ilmiönä. Tunnistaminen ja kohtaaminen. Lasten ja nuorten suojaaminen seksuaalirikoksilta – seminaari. Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus, Espoo. 14.3.2019. Suomen Delfins ry. Seminaarin muistiinpanot ja jaettu diaesitys.

Santalahti, T. 2018. Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. Duodecim Koulun terveyskirjasto. Viitattu 17.10.2019. <https://www.kouluterveyskirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluohjelmalle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys>

Seksuaalisuudesta puhuminen nuorelle. MLL 9.8.2019. Viitattu 25.10.2019. <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkejä-lapsiperheen-arkeen/seksuaalisuudesta-puhuminen-nuorelle/>

Spisak, S. 2015. 'Everywhere they say that it's harmful but they don't say how, so I'm asking here': young people, pornography and negotiations with notions of risk and harm, Sex Education.

Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus - opitaan yhdessä. Opas opettajille. 2016. 1. painos. Suomen Uusiokuori Oy.

Suvivuo, P. 2013. Lasten ja nuorten seksuaalikasvatus. Viitattu 17.10.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=UokqOb0TjxE>

Taavetti, R. 2015. "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä..." Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Viitattu 21.10.2019. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf

Taivaloja, N.2016. Sateenkaarevan oppilaan tukeminen koulun oppilashuoltoryhmässä - opas oppilashuollolle. Setä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Viitattu 20.10.2019.

<https://thl.fi/lapsetnuoretperheet/tulokset/>

Turnbull, T. 2012. Communicating about sexual matters within the family :Facilitators and barriers. SHEU. Education and health. Vol.30 No. 2. Viitattu 21.10.2019.

<https://sheu.org.uk/sheux/EH/eh302tt.pdf>

Väestöliitto 2019a. Seksuaalisuuden sanakirja. Viitattu 27.10.2019.

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/seksuaalisuuden-sanakirja/>

Väestöliitto 2019. Seksuaalioikeudet. Viitattu 17.10.2019.

<https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/seksuaalioikeudet/>